

Пізнавальні психічні процеси

Лекція № 4

План

1. Поняття про пізнавальні психічні процеси.
2. Увага як особлива форма психічної активності.
3. Відчуття як психічний процес, його властивості.
4. Сприймання.

1. Поняття про пізнавальні психічні процеси.

Пізнавальна діяльність - це процес відображення в мозку людини предметів та явищ навколишньої дійсності.

Відображення реальності в людській свідомості може відбуватися на рівні **чуттєвого** та **абстрактного** пізнання.

Тому образ світу в людини багатоступеневий, оскільки включає три типи відображення:

- Безпосереднє (чуттєве) ,
- Ретроспективне,
- Перспективне.

2. Увага як особлива форма психічної активності

На людину одночасно впливає велика кількість подразників.

Однак доходять до **свідомості** лише ті з них, які виявляються найбільш значущими для особистості.

Вибірковий, спрямований характер психічної діяльності складає сутність уваги.

Увага -

це особлива форма психічної активності, яка виявляється в спрямованості та зосередженості психіки на **значущих** для особистості явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях при одночасному відволіканні від інших.

Механізм уваги

Зовнішні
реакції

Збільшення
продуктив-
ності
пізнаваль-
ної діяль-
ності

Вибір-
ковість
(селек-
тивність)
інформації

Ясність і
виразність
змістів сві-
домості

Увага

на відміну від пізнавальних процесів **свого** особливого **змісту не має**.

Вона виявляється ніби всередині психічних процесів і **невіддільна** від них, характеризуючи динаміку їх перебігу.

Не можна бути уважним взагалі. Увага завжди проявляється в **певних** конкретних психічних процесах: ми вдивляємося, вслухаємося, обмірковуємо щось, запам'ятовуємо.

Види уваги

- 1. Мимовільна** увага виникає несподівано, незалежно від свідомості, непередбачено, не потребує вольових зусиль, рефлексивно.
- 2. Довільна** увага - це свідомо спрямоване зосередження особистості на предметах та явищах навколишньої дійсності, на внутрішній психічній діяльності, вольова.
- 3. Післядовільна** увага настає в результаті свідомого зосередження на предметах та явищах у процесі довільної уваги, не потребує вольових зусиль, але є інтенсивною, керується інтересом.

Функції уваги

активізація потрібних та гальмування непотрібних на даний момент психологічних та фізіологічних процесів

сприяння організованому та цілеспрямованому відбору інформації, яка надходить до організму відповідно до його актуальних потреб

забезпечення вибіркової і тривалої зосередженості психічної активності на одному і тому самому об'єкті або виді діяльності

Властивості уваги

Вибірковість –
успішне свідоме
налаштування
на сприйняття
інформації

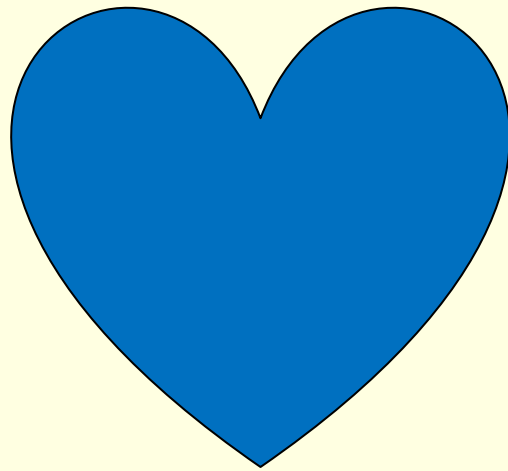
Обсяг – кількість
об'єктів, що од-
ночасно сприй-
маються
(4-6 об'єктів)

Розподіл – одно-
часне виконання
декількох різних
видів діяльності
(дій)

Концентрація
– ступінь зосе-
редженості на
об'єкті

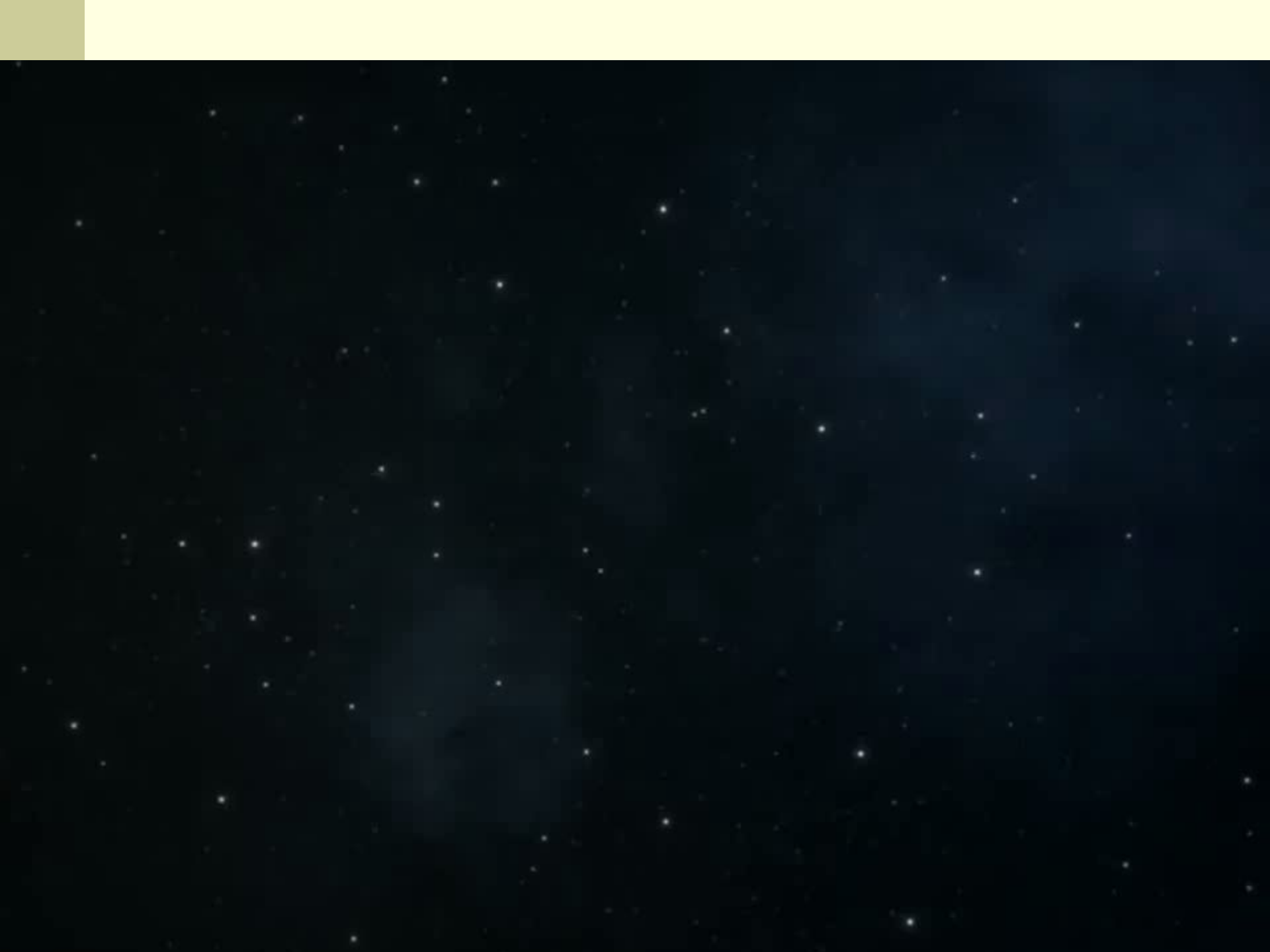
Стійкість – три-
валість концен-
трації уваги на
об'єкті

Переключення
– швидкість пе-
реходу від одного
об'єкта до іншого

Привертанню уваги сприяють

- характер подразника (раптовість появи об'єкта, сила його впливу, співвідношення його з фоном, зміна його інтенсивності й розміщення у просторі, новизна вражень, складність задачі);
- структурна організація діяльності (об'єднані об'єкти сприймаються легше, ніж безладно розкидані);
- співвідношення подразника і потреб людини (те, що відповідає потребам, приверне увагу насамперед).

3. Відчуття

це пізнавальний психічний процес відображення в мозку **окремих властивостей** предметів і явищ навколишнього світу при їх безпосередній дії на органи чуття людини.

Класифікація відчуттів за І. Шеррінгтоном

- 1) екстерорецептивні, які виникають при впливі зовнішніх стимулів на рецептори, розташовані на поверхні тіла;
 - *дистантні* (зорові, слухові)
 - *контактні* (дотикові, смакові, температурні, больові)
- 2) інтерорецептивні (органічні), що сигналізують про те, що відбувається в організмі (відчуття голоду, спраги, нудоти тощо);
 - *кінестетичні* (від грец. kinesis – рух) відчуття рухів і положення частин тіла, підтримка м'язового тону, координація рухів, утворення рухових навичок;
- 3) пропріорецептивні, розташовані в м'язах і сухожиллях; з їх допомогою мозок отримує інформацію про рухи і положення різних частин тіла.
 - *статичні* (від грец. statos – стоячий, нерухомий) – відчуття статичності тіла, його рівноваги, положення тіла в просторі, збереження рівноваги організму.

Особливості відчуттів

Відчуття – **первинний** процес чуттєвого пізнання. В процесі діяльності, на практиці людина здобуває перші чуттєві знання про навколишні предмети, їх якості та властивості, про власне тіло.

Фізіологічно ці знання забезпечуються діяльністю **першої сигнальної системи**, а тому чуттєві форми відображення спільні, але не тотожні для людини і тварини.

Відчуття завжди **емоційно забарвлені**.

Особливості відчуттів

Фізіологія відчуттів базується на роботі органів чуття та аналізаторів у певних ділянках мозку.

Відчуття виникає як відповідь, реакція нервової системи на той чи інший об'єктивний подразник. Під час дії на рецептор відповідного йому подразника енергія останнього перетворюється на нервовий процес – збудження. Збудження, що виникло, передається провідними шляхами до коркових клітин аналізатора. Коли збудження доходить до цих клітин, виникає відповідь організму на подразнення.

Загалом цей процес психофізіологічний, тому класифікують відчуття за органами чуттів (смакові, зорові, слухові тощо).

І тому властивості їх теж психофізіологічні.

Властивості відчуттів

- **якість** – це основна властивість відчуття, що відрізняє його від інших відчуттів. Так, слухові відчуття відрізняються за висотою, тембром, гучністю; зорові – за тоном, насиченістю тощо;
- **інтенсивність** – це кількісна характеристика відчуттів, яка визначається силою діючого подразника й функціональним станом рецептора;
- **тривалість** – це інтервал часу, протягом якого виникає, розвивається й зникає відчуття, тобто тривалість його існування;

Властивості відчуттів

- **чутливість** – це здатність аналізатора реагувати на дію адекватного подразника, відчувати його;
- **поріг відчуття** – це рівень інтенсивності подразника, який здатний викликати відчуття;
- **адаптація** – зміна чутливості під впливом дії подразника;
- **сенсibiliзація** – підвищення чутливості рецептора;
- **синестезія** - виникнення, під впливом подразника одного аналізатора, відчуття, характерного для іншого аналізатора

4. Сприймання

У навколишньому світі існують не окремі властивості самі по собі, а предмети, речі, явища (не запахи, а об'єкти, що пахнуть). Для осягнення цього існує такий психічний пізнавальний процес, як сприймання.

Сприймання (перцепція) - це психічний процес відображення в мозку предметів і явищ в цілому, в сукупності всіх їхніх властивостей та якостей при безпосередній дії на органи чуття людини.

**Сприймання не можна вважати
сумою відчуттів**

Сприймання

=

Відчуття

+ Досвід

+ Мова

Теорії сприймання

- **Гештальт:** нервова система тварин і людини сприймає не окремі зовнішні стимули, а їх комплекси: наприклад, форма, колір і рухи предмета сприймаються як єдине ціле, а не окремо.
- **Біхевіоризм:** реально існують тільки елементарні (одноmodalьні) сенсорні функції і синтезувати їх здатен тільки головний мозок.
- Сучасна психологія поєднує ці дві теорії

Етапи сприймання

- Виявлення (відповідь на запитання, чи є стимул)
↓
- Розрізнення (власне сприймання)
↓
- Ідентифікація (ототожнення об'єкта з образом, який міститься в пам'яті)
↓
- Впізнання (категоризація (віднесення об'єкта до певного класу об'єктів, що сприймалися раніше) і видобуття відповідного еталону з пам'яті)

Класифікація та види сприймання

За провідним аналізатором:

- зорове,
- слухове,
- дотикове,
- нюхове,
- смакове

За активністю сприймання:

- навмисне (довільне),
- ненавмисне (мимовільне)

За формою існування матерії (простір, рух, час):

- сприймання простору,
- сприймання руху,
- сприймання часу

Властивості сприймання

1. Константність

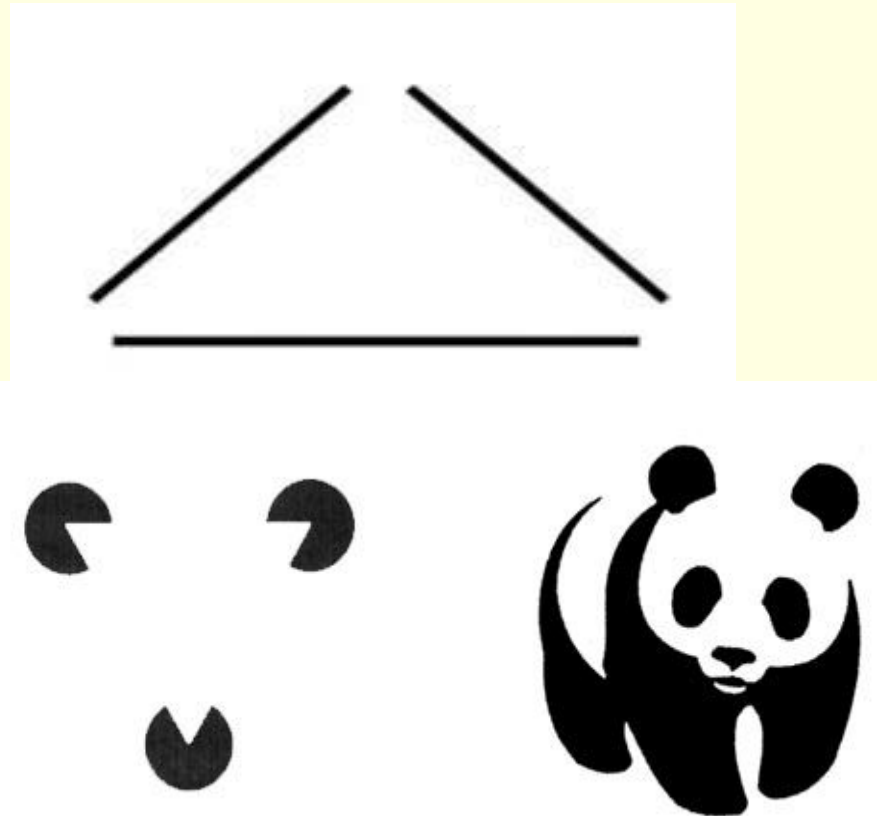
виявляється у відносній постійності сприйманої форми, величини, кольору предмета незалежно від умов, у яких відбувається сприймання.

2. Предметність.

Отримані із зовнішнього світу враження людина завжди відносить до тих чи інших предметів або явищ.

Властивості сприймання

3. Цілісність. Образи сприймання являють собою цілісні, закінчені предмети. Ці образи створюються на підставі узагальнення інформації, що надходить у вигляді різноманітних відчуттів про окремі властивості та якості предметів або явищ. Цілісність сприймання виявляється у тому, що навіть при неповному відображенні окремих властивостей об'єкта, що сприймається, відбувається уявне його добудовування до цілісного образу.

Властивості сприймання

4. Узагальненість. Ми сприймаємо фактично абстраговану від цих відчуттів узагальнену структуру предмета чи явища, з яким стикаємося в реальному світі. Наприклад, слухаючи музику, ми сприймаємо не окремі звуки, а мелодію.

5. Вибірковість виявляється у переважному виокремленні одних предметів і об'єктів порівняно з іншими, що зумовлюється досвідом людини, потребами, інтересами, мотивами.

6. Аперцепція відображає залежність сприймання від минулого досвіду, від загального змісту психічної діяльності та індивідуальних особливостей особистості; існує на рівні свідомості та характеризує особистісний рівень сприймання.

На сприймання впливають

- Попередній досвід.
- Значущість окремих властивостей об'єкта.
- Професійна тренованість.
- Ставлення до джерела сприймання.
- Розумовий рівень.
- Емоційний і фізичний стан.

Порушення сприйняття

- Гіперестезія - підвищення сприйнятливості до звичайних зовнішніх подразників через фізичну чи емоційну перевтому.
- Гіпостезія - зниження сприйнятливості до зовнішніх стимулів, пов'язане з розумовою перевтомою.

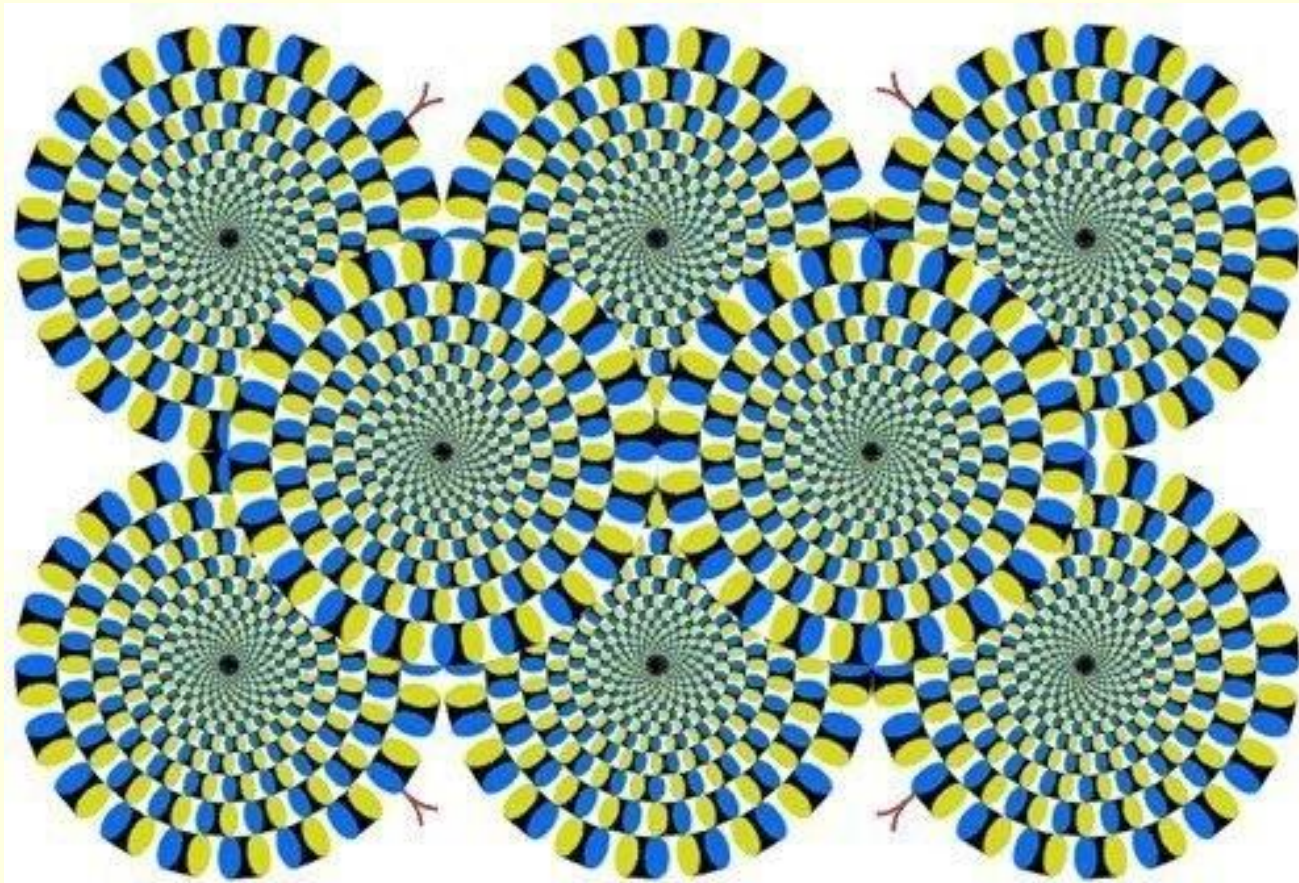
Порушення сприйняття

- **Ілюзія** – помилкові сприйняття реальних речей або явищ.
- **Галюцинація** - сприйняття, що виникло без наявності реального об'єкта (видіння, привиди, уявні звуки, голоси, запахи тощо). Галюцинації є, як правило, наслідком того, що сприйняття виявляється насиченим не зовнішніми дійсними враженнями, а внутрішніми образами.

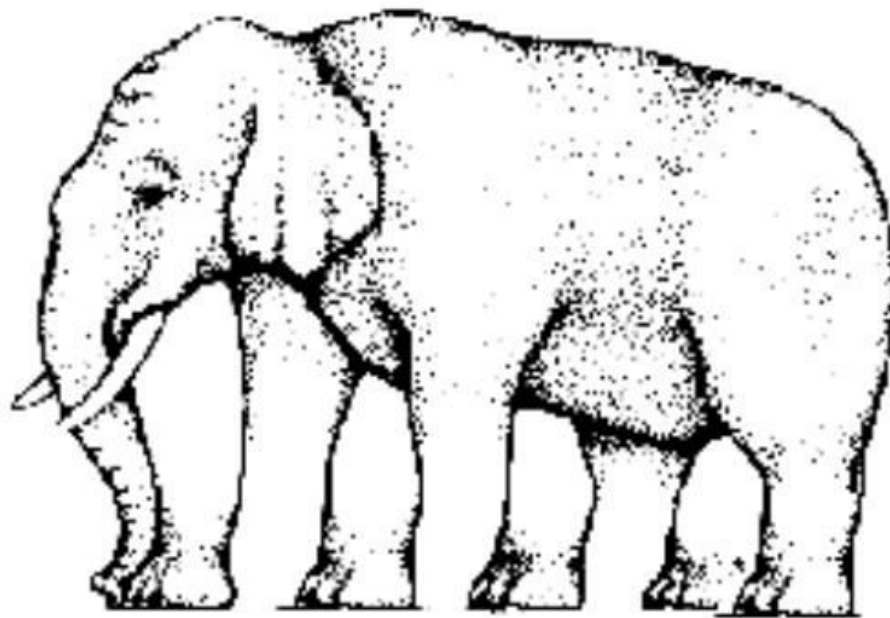
Ілюзії

Ілюзії

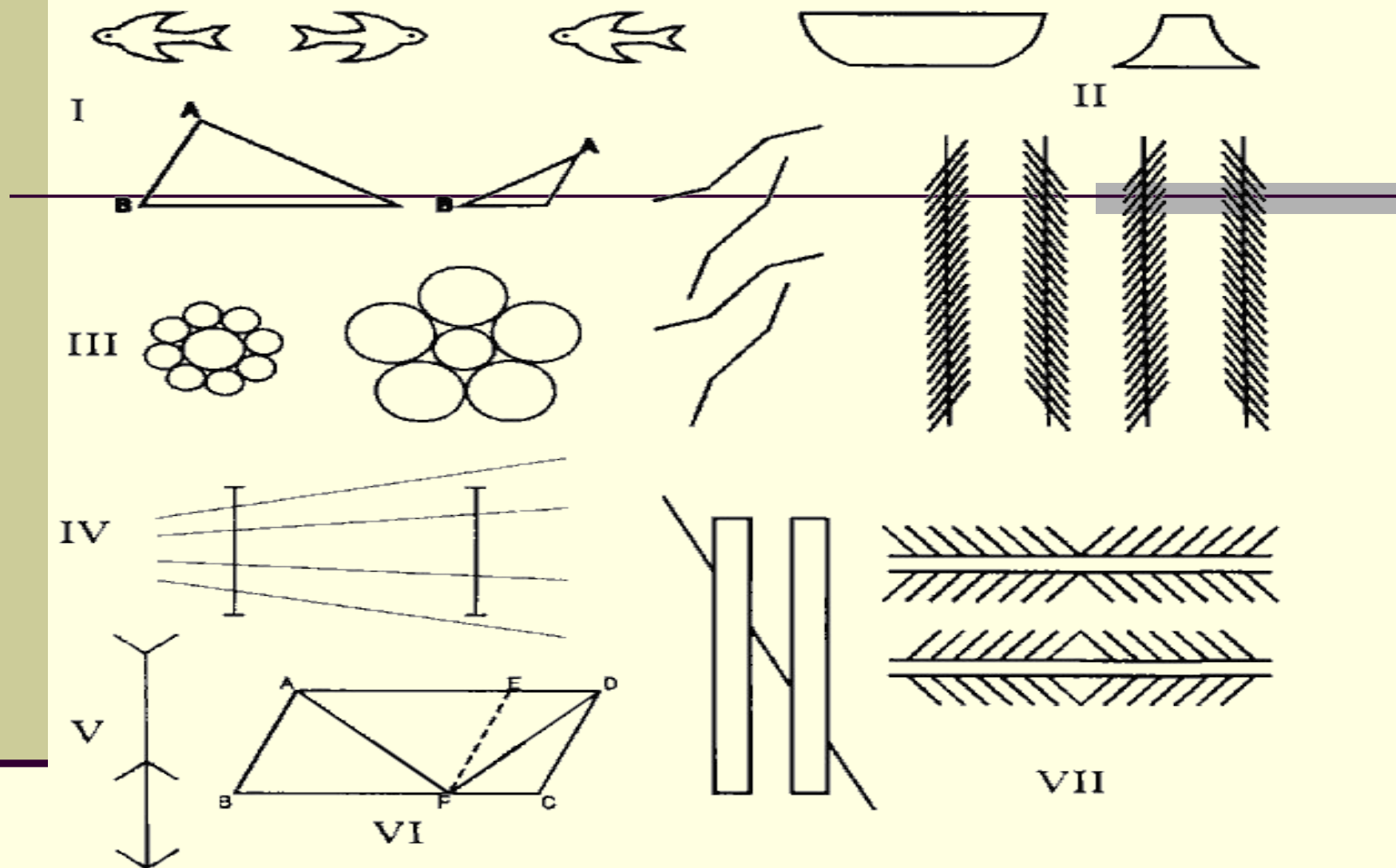

Ілюзії

Ілюзії

ОПТИЧЕСКИЕ ИЛЛЮЗИИ:

**I — Эббингауза; II — вследствие оценки фигуры в целом;
 III — вследствие контраста; IV — перспективы; V — Мюллера-Лайера;
 VI — параллелограмма; VII — параллельных линий**

Галюцинації

